

Minimera tvånget i samhället

En liberal kan inte förespråka någon som helst inskränkning av individernas rättigheter utan att logiskt överge sin liberala ståndpunkt. De liberaler som förespråkar en minimal stat för att skydda individernas rättigheter gör sig skyldiga till en logisk kullerbytta som medför att hela det liberala projektet havererar. Detta är kontentan av statsvetarprofessorn Bo Rothsteins ställningstagande till ”nyliberalismen” och paradoxalt nog i stort sett samma ståndpunkt som ”anarko-kapitalisten” Per Bylund för fram i Nyliberalen 2/2001.

Båda antyder att liberalens förordande av en minimal stat bygger på någon sorts logisk och intellektuell oredlighet. De drar dock helt olika slutsatser från uppfattningen att en minimal stat är ett logiskt misstag. Rothstein gör gällande att eftersom nästan alla anser att åtminstone en begränsad kränkning av individens rättigheter är legitim finns det ingen principiell gräns för mera omfattande kränkningar. Därför kan långtgående omfördelningar mellan individerna tillåtas för att alla skall kunna förverkliga sina livsprojekt, hävdar han t ex i boken ”Vad bör staten göra?”.

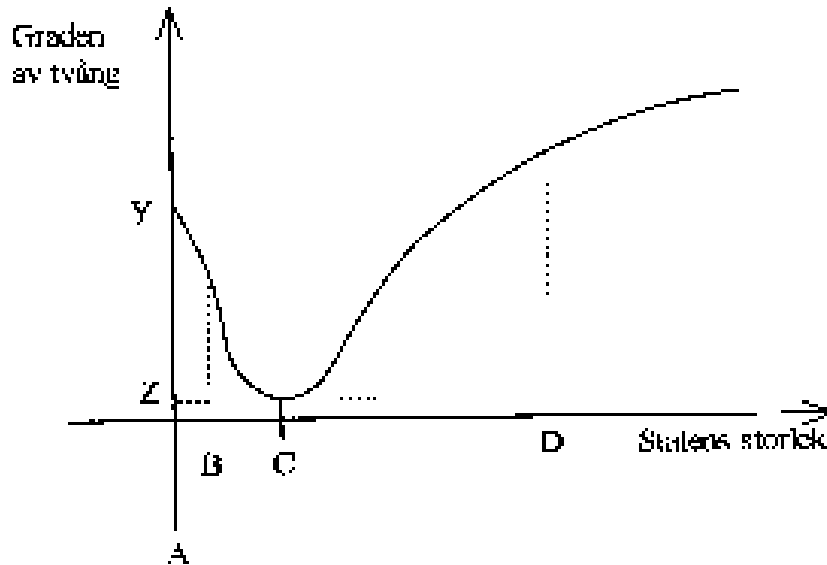
Bylund driver egentligen ingen etisk argumentation för hur man bör förfara om rättigheter skulle kränkas i en för stor stat. Han argumenterar istället enligt en pragmatisk linje som går ut på att det empiriskt sett (inte etiskt) är vanskligt att tillåta ens en minimal stat - främst därför att den riskerar att växa till en förkvävande välfärdsstat. Detta sker emellertid i termer av att liberalerna i sin argumentation för minimalstaten tenderar att begå fem logiska felslut vilket för en mindre vaksam läsare kan ge sken av en oförsonlig motsättning av principiell natur.

Jag skall nedan driva tesen att det inte är ologiskt eller intellektuellt undermåligt att förespråka en minimal stat istället för ingen stat. Dessutom skall jag hävda att hur moraliskt berättigat det än kan framstå att staten inte kränker några rättigheter alls så är det ändå alltför vanskligt i verklighetens värld att avstå från att ha åtminstone en minimal stat.

Om vi står inför uppgiften att skapa reglerna för ett nytt samhälle, vilket är det grundläggande problemet? Är det att hitta principerna för att maximera summan av lycka minus smärta för hela samhället? Är det att minimera statens tvång (våld eller hot om våld) mot medborgarna? Eller är det att minimera alla former av tvång i samhället?

För en individ, vilken som helst, som ställs inför valet att leva i ett samhälle baserat på olika principer måste det logiskt framstå som optimalt att välja en minimering av allt tvång i samhället. Att välja ett samhälle där man själv riskerar att utsättas för omfattande tvång för att främst andra skall få öka sin lycka är ologiskt. Om man vill uppoffra sig för andra är det väl bättre att göra det frivilligt än att tvingas till det?

Vill man enbart minimera statens tvång men kan tänka sig annat tvång (t ex från Cosa Nostra) kan man misstänkas vara intellektuellt ohederlig och/eller lierad med nämnda organisation. Det blir därför minimering av allt tvång som blir den logiska följd av detta optimeringsproblem. Hur stor blir då staten som en följd av detta val?



Om verkligheten schematiskt kan uppfattas vara beskaffad som i diagrammet här intill kan vi avläsa sambandet mellan olika tvångsalternativ, vilkas nivå anges på y-axeln, med storleken på staten, vilken anges på x-axeln. Vi ser här att statens storlek allmänt sett är korrelerad till tvångsnivån i samhället (människors tvång mot andra människor). Om man minskar statens storlek till noll kunde man tycka att graden av tvång också skulle vara obefintlig. Men så är tyvärr inte fallet i verkligheten. Utan försvar och polis kommer andra organisationer att etablera sig som betydelsefulla makthavare med möjligheter att utöva tvång mot medborgarna. Tvångsgraden är här inritad som maximalt på nivån Y vilken understiger nivån för en stor stat (D). Det beror på att i nästa steg har alternativet till nuvarande stat etablerat sig som en ny stat (t ex en främmande makt) vilket medför att den rimligtvis bör registreras någonstans åt höger i diagrammet.

Denna analys visar varför tvånget i samhället aldrig kan reduceras till noll utan bara till nivån Z. I denna punkt är staten optimalt liten (C) och varje ytterligare minskning leder till en ökning av tvånget i samhället. En mera otymplig rättighetsanalys där det skenbart paradoxala inträffar att man måste "kränka rättigheter för att skydda dem" klargör inte lika tydligt vad det är fråga om och kan till på köpet utnyttjas demagogiskt för att diskreditera hela projektet. Naturligtvis skulle det vara ännu bättre om tvångsutövningen kunde sänkas ännu mer. Etiskt sett skiljer sig inte anarko kapitalisten från liberalen på denna punkt. Men det framstår som oerhört riskabelt att gå ytterligare en bit åt vänster om det kan leda till att friheten går under i en irreversibel process. Borde vi inte kunna anse att det tvång en minimal stat utövar är acceptabelt mot bakgrund av alternativen? Den som inte kan acceptera detta utsätter sig dessutom för möjligheten att någon annan utövar minst lika mycket tvång som en minimal stat. Vad är då vinnnet?

Bylund undviker dessutom att gå in på den behandling av det tvång och våld som återstår i båda fallen och som för enskilda individer knappast upplevs som väsensskild. Det rör sig här om tre frågor: självförsvar, utkrävandet av skadestånd och utdelandet av bestraffningar. Alla dessa tre funktioner kan enligt Bylund överlämnas åt skyddsorganisationer. Institutionaliserat våld finns alltså både utan stat och med en minimal stat. Någon principiell skillnad i förhållningssättet till våldsproblemet finns inte, tvärtom vad Bylund antyder. Skillnaden ligger i att en minimal stat av pragmatiska skäl vill upprätthålla ett monopol på organiserat våld.

Detta är ett sätt att garantera rättssäkerheten i samhället. Ett konkret exempel kan illustrera detta. I valet mellan två kategorier av skyddsorganisationer som erbjuder samma skydd för de egna medlemmarna tenderar de flesta att välja dem som har de lägsta taxorna.

Organisationerna med lägst pris behandlar icke-medlemmar enligt principen "skjut först och fråga sedan" medan de andra vidtar resurskrävande utredningar. Trots att alla skulle tjäna på att välja de dyrare och mer rättssäkra organisationerna kommer så inte att bli fallet. Detta följer av att den situation som här föreligger utgör den spelteoretiska konstellation som kallas "fångarnas dilemma", vars lösning ligger i att inte riskera ett samarbete som man kan förlora på om inte de andra också samarbetar.

Utan monopol på organiserat våld riskerar vi därtill att det uppträder rena "beskyddarorganisationer" av maffia karaktär som är ute efter att missbruka etableringsfriheten. I varje konflikt mellan en maffiaorganisation och en rättrådig skyddsorganisation tenderar maffian att segra. Någon högre instans att vädja till finns då inte varför vi får förlita oss på "människans goda natur". Jag tror att de flesta betackar sig inför en sådan naivitet. Att bli exploaterad av maffian och få ett osäkert "beskydd" istället för att betala skatt som enbart går till ens eget skydd i en minimalstat är knappast någon säljande idé. Det som nu återstår är den empiriska frågan om man kan hålla kvar staten i punkt C på längre sikt - där enbart kollektiva nyttigheter av skyddskaraktär produceras. "Om man ger djävulen lillfingret tar han hela handen", kan det hävdas. Om vi inte kan hålla oss kvar i punkt C är det kanske bättre att acceptera punkt B än att riskera att hamna i punkt D? På grund av att processen åt vänster är irreversibel förefaller det orimligt riskfyllt att resonera på detta sätt. Här finns risken för fascism som Bylund antyder.

Risken att hamna i punkt D är dessutom överdriven. För det första är kollektiva nyttigheter av en så speciell natur att de (idag) kan definieras i en författning. För det andra får vi inte låta oss förledas av rättighetsparadoxen ovan. Läger man för mycket betoning på en fyrkantig rättighetsanalys kan man tycka att om en liten kränkning accepteras är fältet upprivet och då kommer man att få ge bort hela handen av rättigheter. Därför bör en sådan framställning av valsituationen undvikas till förmån för en optimeringsanalys av nyss refererat slag. Om vi strävar efter att minimera tvånget i samhället finns det mycket bättre möjligheter att hålla emot statens expansionslusta på alla nivåer än om vi ständigt får höra att det enda logiska alternativet till den stora välfärdsstaten är anarki.